

בית המדרש "תורת דוד"
ע"ש הגה"צ רבי דוד בר חן זצ"ל - רבה של שדרות,
והרבנית רות בר חן ע"ה

"תורת דוד"

השיעור השבועי

פרשת חוקת

תשפ"ה

(שנה ח', גליון מס' 396)

שיעורי הרב אליהו בר חן

e0527191965@gmail.com | 052-719-1965

פרשת חוקת התשפ"ה

"מי מריבה - ויקדש בם"

א. "וידבר יהוה אל משה, לאמר. קח את המטה, והקהל את העדה, אפה ואהרן אחיד, ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו, והוצאת להם מים מן הסלע, והשקית את העדה ואת בעירם. ויקח משה את המטה מלפני יהוה, בפאשר צוהו. ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע, ויאמר להם, שמעו נא המרים, המן הסלע הזה נוציא לכם מים. ויגרם משה את ידו, ויד את הסלע במטהו פעמים, ויצאו מים רבים, ותשת העדה ובעירם. ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן, יען לא האמנתם בי - להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם. המה מי מריבה, אשר רבו בני ישראל את יהוה, ויקדש בם," (במדבר, כ', ז' - יג').

ב. בביאור חטא "מי מריבה", רבו הדעות בדברי רבותינו הראשונים כמלאכים זיע"א, ואחריהם בדברי רבותינו האחרונים זיע"א, וכבר חזקה עלינו, דבריו של אדמו"ר הגה"ק רבינו אליהו אליעזר דסלר זיע"א¹ :
"אם יש כל כך הרבה דעות שונות על מהות החטא, זה נותן לנו להבין, שהחטא היה כל כך דק, שקשה להבחין בו,

אומנם כתוב בתורה², 'יען לא האמנתם בי', אבל אין הדברים כפשוטם".

ובכאן, לא באנו אלא ללקט את תורף דברי רבותינו זיע"א. וכדלהלן:

א. שיטת רש"י הקדוש³ :

שענין החטא, היה בזה שמשה רע"ה הכה את הסלע ולא דיבר אליו,

¹ כן כתב משמו תלמידו המובהק, הגה"ק רבינו חיים פרידלנדר זיע"א, (בספרו הקדוש "שפתי חיים" על התורה, בפרשתן, עמוד שפד').

² במדבר, כ' - יב'.

³ במדבר, כ' - יב'.

ובכך, הוא איבד הזדמנות לגרום "קידוש השם" בתוך כלל ישראל, שכן, אם הוא היה מדבר אל הסלע, היו עם ישראל למדים מן הסלע היאך לקיים את ציווי הבורא ית"ש.

ב. שיטת אדונינו הרמב"ם זיע"א ⁴ :

שחטאו של משה רע"ה, היה הכעס והרגזנות, באומרו ⁵, "שָׁמְעוּ נָא הַמְּרִים", והגם שבאותה השעה לא כעס עליהם הבורא ית"ש, ומדבריו של משה רע"ה, היה נשמע, שכביכול הבורא ית"ש כועס עליהם.

ג. שיטת רבינו אברהם אבן עזרא זיע"א ⁶ :

שחטאו של משה רע"ה, היה בכך שהיכה את הסלע "פעמיים", והוא לא הסתפק בפעם אחת.

ד. עוד כתב רבינו זיע"א :

שעוצם החטא היה, על כך שהם לא אמרו שירה, כמו שאמרו בזמן עליית "בארה של מרים" לראשונה.

ה. עוד כתב רבינו זיע"א :

שמשה רע"ה, רצה להוציא מים דווקא מסלע מסויים, ועם ישראל, ביקשו ממנו שיוציא מים מסלע אחר ⁷.

⁴ "שמונה פרקים להרמב"ם, (פרק ד').

⁵ במדבר, כ' - י'.

⁶ במדבר, כ' - ח'.

⁷ צא ולמד, מה שדרשו בזה רבותינו ז"ל, ("ילקוט שמעוני", בפרשתן, רמז תשסג):

"אלא משה ואהרן מהלכין וכל ישראל אחריהן, והיו ישראל רואין אבן והיו עומדין ומקיפין אותה, ואין דור שאין בו ליצנין, והיו הנקרבין אומרים: אין אתם יודעין שכן עמרם רועה של יתרו היה, ורועים פקחים במים, והוא מבקש למשכנו להיכן שיש בו מים, ולומר לנו הרי הוצאתי לכם מים ולטעות אותנו, אלו כן, יוציא לנו מן האבן הזה, מה בין זו לזו?!"
והקדוש ברוך הוא, כך צוה: מכל סלע שרוצים, הוצא להם מים.

והיה לו למשה רע"ה, להאמין בהבורא ית"ש, שהוא יכול להוציא מים מכל סלע שיהיה.

ו. עוד כתב רבינו זיע"א :

שעל ידי "המריבה" עם העדה, ודיבורו עמהם, הפסיק משה רע"ה מדביקותו בהבורא ית"ש, ומתוך כך הוא איבד את הכוונה הנדרשת לחידוש הנס שיצאו מים מן הסלע, ועל ידי כך, הוא הוצרך להכות בסלע פעמיים.

ז. עוד כתב רבינו זיע"א :

⁸ "שהקפדת ה' היתה, על שאמר לבני אל חי, 'המרים' ⁹, ואין ראוי לאיש חסיד, לתעב ולזלזל, בבני אברהם יצחק ויעקב". והנה, צא ולמד, מה שכתב גאון עוזינו - הרב חיד"א זיע"א ¹⁰, משמו של רבינו האר"י הקדוש זיע"א ¹¹ :

"צריך לזהר מאוד, שלא לחרף את ישראל, חס ושלוש.

ומשה רבינו ע"ה, שאמר ¹², 'שְׁמַעוּ נָא הַמְּרִים', נענש חס ושלוש.

ואביה, שאמר ¹³, 'וְעַמְּכֶם עֲגָלִי זָהב',

ומשה, הפך פניו, סבור שישראל אחריו, והיו אותם עשויין כתות על האבנים,

אמר להם: בואו עמי, שאוציא לכם מים,

אמרו לו: מזה אנו מבקשין, אם מן הסלע הזה אי אתה מוציא אף מן האחרת אין אנו מבקשים.

ונתכרמנו פניו כנגדן, ונשבע, שאינו מוציא להם מים, אלא מאותה שהוא מבקש".

⁸ לשונו הקדוש והטהור, של הגה"ק בעל "אור החיים" הקדוש זיע"א.

⁹ במדבר, כ' - י'.

¹⁰ בספרו הקדוש "דבש לפי", (מערכת כ', אות יח').

¹¹ בספרו הקדוש "שער הפסוקים", (פרשת "חיי שרה").

¹² במדבר, כ' - י'.

כתיב ¹⁴, 'וַיִּגְּפוּהוּ ה' י'.
וישעיה הנביא, שקול כמשה ¹⁵, על שאמר ¹⁶, 'וּבְתוֹךְ עַם טָמֵא שְׁפָתֶיךָ',
נענש, שהרגו מנשה ¹⁷ י'.
וכתב על כך גאון עוזינו - הרב חיד"א זיע"א ¹⁸ :
"ורצונו יתברך, שילמדו סגוריא על ישראל, כמו שאמרו רבותינו ז"ל.
וגדעון, על שאמר ¹⁹, 'וְאַיֶּה כָּל נִפְלְאוֹתָיו',
אמרו לו ²⁰, 'לֵךְ בְּכַחַךְ זֶה, וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל'.
ואמרו רבותינו ז"ל ²¹, 'בְּכַחַךְ זֶה', שלימדת זכות על בני.
ומאוד מאוד, צריך הדורש תוכחה לעם, ליזהר בזה, שלא לזלזל בכבוד ישראל,
ושלא ללמד קטגוריא ולהוכיחם,
וצריך התבוננות בזה, ויבטח ב-ה', ומ-ה' מענה לשון".
ח. עוד כתב רבינו זיע"א, משמו של רבינו משה כהן ז"ל הספרדי :
שכאשר אמר משה רע"ה ²², "הֲמֵן הַסֵּלַע הַזֶּה נּוֹצִיא לָכֶם מַיִם",
הוא לא ביאר היטב את כוונת דבריו, שבכוחות עצמו אינו יכול להוציא מים,

¹³ דברי הימים ב', יג' - ח'.

¹⁴ דברי הימים ב', יג' - כ'.

¹⁵ "פסיקתא רבתי", (פיסקא ד').

¹⁶ ישעיה, ו' - ה'.

¹⁷ יבמות, מט' ע"ב.

¹⁸ בספרו הקדוש "דבש לפי", (מערכת כ', אות יח').

¹⁹ שופטים, ו' - יג'.

²⁰ שופטים, ו' - יד'.

²¹ מדרש תנחומא, (פרשת "שופטים", אות ד').

²² במדבר, כ' - י'.

והמה חשבו, שכוונתו, שהבורא ית"ש לא יוכל להוציא להם מים.

ט. שיטת אדונינו הרמב"ן זיע"א²³, משמו של רבינו חננאל זיע"א:

שחטאו של משה רע"ה, היה, באומרו²⁴, "נוציא לָכֶם מַיִם",

שכביכול, ייחס משה רע"ה את היכולת להוציא מים אל עצמו, ולא אל הבורא ית"ש.

י. שיטת רבינו ניסים זיע"א²⁵:

שעל ידי כך, שמשה רע"ה הכה את הסלע פעמיים,

הוא הכניס ספק בליבותיהם של עם ישראל, שמשה ואהרן בחוכמתם, הם שהוציאו להם מים מן הסלע.

ושגגה זו, נמשכה לו כעונש, על כך שהוא זלזל בכבודם של עם ישראל,

באומרו²⁶, "שָׁמְעוּ נָא הַמַּרְיָם".

יא. שיטת מו"ז הגה"ק רבינו דון יצחק אברבנאל זיע"א²⁷:

משה רע"ה, נענש על עניין המרגלים,

ואהרן הכהן ע"ה, נענש על חטא העגל.

ובכדי לכסות עליהם ולחוס על כבודם, תלה הבורא ית"ש את עונשם עד מי מריבה, כאשר הם לא קיימו ציווי הבורא ית"ש לדבר אל הסלע.

יב. עוד כתב רבינו זיע"א, משמו של אחד מחכמי דורו:

שמשה רע"ה, לא חטא כלל ועיקר,

²³ במדבר, כ' - ח'.

²⁴ במדבר, כ' - י'.

²⁵ "דרשות הר"ן", (הדרוש השמיני והדרוש התשיעי).

²⁶ במדבר, כ' - י'.

²⁷ במדבר, כ' - א'.

ועונשו, היה רק בעוון בני דורו, שהם לא היו ראויים להיכנס לארץ ישראל על ידו.

יג. שיטת הגה"ק רבינו שמעון בר צמח דוראן זיע"א ²⁸ :

שחטאו של משה רע"ה, היה, במה שהסתפק האם יתרחש הנס, שכן, משה רע"ה, חשב, שבגלל חטאם של דור המדבר, הם אינם ראויים שיעשה להם נס.

יד. שיטת הגה"ק רבינו יוסף אלבו זיע"א ²⁹ :

שמהות החטא, היה, בכך שחסרו בבטחונם בהבורא ית"ש, בזה שלא הוציאו מים מן הסלע מיד, והמתינו עד לציווי הבורא ית"ש.

טו. שיטת הגה"ק רבינו יצחק עראמה זיע"א ³⁰ :

מהות החטא, היה בהכאת הסלע, "אומנם, נתלווה אליו עניין או עניינים, עד שיהיה החטא הזה מתפשט בכל חלקי הסיפור אשר יסופר בו, ולא בחלק אחד מחלקיו".

טז. שיטת הגה"ק המהר"ל זיע"א מפראג ³¹ :

בכך שמשה רע"ה היכה פעמיים,

ואמר ³² , "שָׁמְעוּ נָא הַמַּיִם",

היה דרך כעס, שהוא היפך ממידת האמונה.

²⁸ בספרו הקדוש "מגן אבות", (חלק ג', פרק ד').

²⁹ בספרו הקדוש "ספר העיקרים", (מאמר ד', כב').

³⁰ בספרו הקדוש "עקידת יצחק", (במדבר, שער פא', פירוש כ').

³¹ בספרו הקדוש "גור אריה" על התורה, (במדבר, כ' - יב').

ובספרו הקדוש "גבורות השם", (פרק ז').

³² במדבר, כ' - יא'.

יז. שיטת הגה"ק רבינו אליעזר אשכנזי זיע"א ³³ :

במאמר הבורא ית"ש ³⁴ , "וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֹּלַע לְעִינֵיהֶם", מונח שיהיה זה "הסלע הטוב בעיניהם",

דהיינו, שבני ישראל יבחרו באיזה סלע להכות, ומהות חטאם, היה, במה שהם חיפשו סלע אחר ממה שבחרו עם ישראל.

יח. שיטת הגה"ק בעל "אור החיים" הקדוש זיע"א ³⁵ :

משה רע"ה, היה מסופק בהבנת הציווי "קח אֶת הַמִּטָּה" ³⁶ , האם הציווי הוא להכות, או שמא לדבר, ומצד עוצם האמונה בהבורא ית"ש, היה לו לבטל את החשש ולא להכות את הסלע.

ג. על מאמר הכתוב בפרשת "וזאת הברכה" ³⁷ , "וּלְלֹאֵי אָמַר, תִּמְּיֹךְ וְאִירִיךְ לְאִישׁ חֲסִידְךָ, אֲשֶׁר נָסִיתוֹ בְּמִסָּה, תִּרְיָבְהוּ עַל מִי מְרִיבָה", כתב רש"י הקדוש :

" 'תִּרְיָבְהוּ עַל מִי מְרִיבָה' - נסתקפת לו לבוא בעלילה, אם משה אמר ³⁸ , 'שְׁמְעוּ נָא הַמְּרִים', אהרון ומרים מה עשו?!"

ומקור דבריו הקדושים, הם בדברי רבותינו ז"ל במדרש ³⁹ :

³³ בספרו "מעשה השם", על פרשתו.

³⁴ במדבר, כ' - ח'.

³⁵ במדבר, כ' - ח'.

³⁶ במדבר, כ' - ח'.

³⁷ דברים, לג' - ח'.

³⁸ במדבר, כ' - י'.

³⁹ "תנחומא", (פרשת "וישב", אות ד').

" וַיִּוְסֹף הוֹרֵד מִצְרֵימָה⁴⁰ , זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב⁴¹ , 'לָכוּ חֲזוּ מִפְּעֻלֹת אֱלֹהִים, נֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם'.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה -

אִף הַנּוֹרְאוֹת שֶׁאַתָּה מְבִיא עֲלֵינוּ, בְּעֲלִילָה אֵת מְבִיאָן.

בֹּא וּרְאֵה -

כְּשֶׁבָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת הָעוֹלָם, מִיּוֹם הָרֵאשׁוֹן בָּרָא מִלֵּאדָּה הַמּוֹת.

מִנֵּיין?

אָמַר רַבִּי בִּרְכִיָּה -

מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר⁴² , 'וַחֲשֹׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹמוֹת', זֶה מִלֵּאדָּה הַמּוֹת, הַמַּחֲשִׁיךְ פְּנֵיהֶם שֶׁל בְּרִיּוֹת.

וְאָדָם נִבְרָא בִשְׁשִׁי, וְעֲלִילָה נִתְּלָה בּוֹ, שֶׁהוּא הֵבִיא אֵת הַמִּיתָה לָעוֹלָם,

שֶׁנֶּאֱמַר⁴³ , 'כִּי בַיּוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת'.

מִשָּׁל לָמָּה הִדְבֵּר דּוֹמָה -

לְמִי שֶׁמִּבְקֵשׁ לִגְרֹשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּשֶׁבִקֵּשׁ לִילֵךְ לְבֵיתוֹ כְּתֹב גִּט, נִכְנָס לְבֵיתוֹ וְהִגִּט בְּיָדוֹ, מִבְּקֵשׁ עֲלִילָה לְתַנּוּ לָהּ.

אָמַר לָהּ: מִזְגִּי לִי אֶת הַכּוֹס שֶׁאַשְׁתָּה.

מִזְגָּה לוֹ.

כִּיּוֹן שֶׁנִּטַּל הַכּוֹס מִיָּדָהּ, אָמַר לָהּ: הֲרִי זֶה גִטְךָ.

אָמְרָה לוֹ: מָה פִּשְׁעִי?

אָמַר לָהּ: צָאִי מִבֵּיתִי, שֶׁמִּזְגָּתָ לִי כּוֹס פָּשׁוּר.

⁴⁰ בראשית, לט' - א'.

⁴¹ תהילים, סו' - ה'.

⁴² בראשית, א' - ב'.

⁴³ בראשית, ב' - יז'.

אמרה לו: כבר היית יודע שאני עתידה למזג לך כוס פשור, שכתבת הגט והבאתו בידיך.

אף כך, אמר אדם לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, על שלא בראת עולמך קדם שני אלפים שנה, היתה תורה אצלך אמון,

שכך כתיב ⁴⁴, 'ואהיה אצלו אמון, ואהיה שעשועים יום יום', שני אלפים שנה, וכתוב בה ⁴⁵, 'זאת התורה, אדם כי ימות באהל', אלולי שהתקנת מות לבריות, היית כותב בה כך?!

אלא, באת לתלות בי את העליה.

הרי ⁴⁶, 'נורא עליה על בני אדם'.

וכן אתה מוצא, שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ⁴⁷, 'אם יראה איש באנשים האלה, הדור הרע הזה, את הארץ הטובה וגו',

'איש', זה משה,

דכתיב ⁴⁸, 'והאיש משה ענו', האיש המסיים באנשים,

וכן אתה אומר ⁴⁹, 'והאיש בימי שאול, זקן בא באנשים'.

וכן הוא אומר ⁵⁰, 'עתה תראה, אשר אעשה לפרעה',

במלחמת פרעה אתה רואה, ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.

וכיון שאמר להם ⁵¹, 'שמעו נא המרים',

⁴⁴ משלי ח, ל

⁴⁵ במדבר, יט' - יד'.

⁴⁶ תהילים, סו' - ה'.

⁴⁷ דברים, א' - לה'.

⁴⁸ במדבר, יב' - ג'.

⁴⁹ שמואל א', יז' - יב'.

⁵⁰ שמות, ו' - א'.

אמר לו הקדוש ברוך הוא ⁵² : 'לכן לא תביאו את הקהל הזה',

הוי ⁵³ , 'נורא עלילה'.

וכן הוא אמר ביוסף ⁵⁴ , 'ויראו אחיו, כי אתו אהב אביהם',

על ידי לשון של ארגמן שעשה לו כתנת פסים, נכתב עליו ארבע אונאות : 'פסים' ⁵⁵ ,

פ' - פוטיפר, ס' - סוחרים, י' - ישמעאלים, מ' - מדגנים,

בשביל כתנת פסים, גרם לכל השבטים לירד למצרים.

ואמר רבי יודן -

היה הקדוש ברוך הוא מבקש לקיים גזרת 'נדע תדע' ⁵⁶ , והביא עלילה לכל דברים

אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף, וישנאוהו אחיו, וימכרו אותו לישמעאלים,

ויורידוהו למצרים, וישמע יעקב שיוסף חי במצרים וירד עם השבטים, וישתעבדו

שם.

הוי ⁵⁷ , 'ויוסף הורד מצרימה', אל תקרי 'הורד', אלא 'הוריד' את אביו והשבטים

למצרים.

אמר רבי תנחומא -

למה הדבר דומה?

לפרה שמבקשין לתן על בצוארה, והיא מונעת העול מן צוארה.

מה עשו?

⁵¹ במדבר, כ' - י'.

⁵² במדבר, כ' - יב'.

⁵³ תהילים, סו' - ה'.

⁵⁴ בראשית, לז' - ד'.

⁵⁵ בראשית, לז' - ג'.

⁵⁶ בראשית, טו' - יג'.

⁵⁷ בראשית, לט' - א'.

נָטְלוּ אֶת בְּנֵה מֵאֲחֵרֶיהָ, וּמָשְׁכוּ אוֹתָהּ לְאוֹתוֹ מִקּוֹם שֶׁמִּבְקָשִׁין בּוֹ לְחֵרוֹשׁ, וְהָיָה
הָעֵגֶל גּוֹעָה,

שֶׁמֶעַה הַפֶּרָה בְּנֵה גּוֹעָה, הִלְכָה שְׁלֹא בְטוֹבָתָה בְּשִׁבִּיל בְּנֵה.

כָּךְ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הָיָה מִבְקָשׁ לְקַיֵּם גְּזֵרַת 'יִדְעֵה תִדְעֵה'⁵⁸,

וְהָבִיא עֲלֵיהָ לְכָל אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים, וַיִּרְדּוּ לְמִצְרַיִם, וּפָרְעוֹ אֶת הַשִּׁטָּר.

לְכָךְ נֶאֱמַר⁵⁹, 'וַיּוֹסֶף הוֹרֵד מִצְרַיִם',

הָיָה⁶⁰, 'נוֹרָא עֲלִילָהּ וְגוֹי'.

וַיַּעֲוִין עוֹד בַּדְּבָרִי הַזֶּה הַקְדוֹשׁ⁶¹:

"תָּא חַיִּי -

מֹשֶׁה, הִזֵּה שְׁמִשָּׁא, וּבָעֵא לְאֵעֲלָא לְאַרְעָא.

**אָמַר לִיה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מֹשֶׁה, כִּד אֲתִי נְהוֹרָא דְשְׁמִשָּׁא, אֲתַכְלִיל סִיְהָרָא
בְּגוֹוִיָּה,**

הַשְׁתָּא, דְּאַנְתָּ שְׁמִשָּׁא, הִיד יְקוּמוֹן כְּחֵדָא שְׁמִשָּׁא וְסִיְהָרָא?

לֹא נְהִיר סִיְהָרָא, אֲלֵא בְּשַׁעֲתָא דְּאַתְכְּנִישׁ שְׁמִשָּׁא⁶²."

⁵⁸ בראשית, טו' - יג'.

⁵⁹ בראשית, לט' - א'.

⁶⁰ תהילים, סו' - ה'.

⁶¹ חלק ג', דף קנו' ע"ב.

⁶² ותרגום דבריו הקדושים:

בא ורָאָה -

מֹשֶׁה, הִיָּה הַשְׁמֶשׁ, וְרָצָה לְהִכְנֹס לְאַרְץ.

אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, כְּשָׁבָא אוֹר הַשְׁמֶשׁ, וְנִלְלֵת הַלְבָנָה בְּתוֹכּוֹ,

כַּעַת, שְׂאֵתָה שְׁמֶשׁ, אִיךְ יְקוּמוּ כְּאֶחָד שְׁמֶשׁ וְלִבְנָה?

הַלְבָנָה אִינָה מֵאִירָה, אֲלֵא בְּשַׁעֲהַ שְׁמֵתְכִנְסֵת הַשְׁמֶשׁ.

ולהלך יתבארו הדברים בסייעתא דשמיא.

ד. כתב אדמו"ר הגה"ק רבינו חיים לייב הלוי שמואלביץ זיע"א⁶³, משמו של הגה"ק רבי איצ'לה בלאזר זיע"א⁶⁴, כדלהלן.

דהנה, בפרשת "האזינו", נאמר⁶⁵, "הצור תמים פָּעֵלוֹ, כִּי כָל דֶּרֶכָיו מְשֻׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֹל, צָדִיק וְיֵשֶׁר הוּא", ובפסוק זה, יש לעיין:

וכי מה שבח הוא למשפטיו של הבורא ית"ש, שאין בהם עוול, והלא, גם בשר ודם, מְצַנֶּה שלא לעשות עוולה בדין? ובביאור העניין, כתב רבינו זיע"א:

שבמשפט בשר ודם, לא ימלט הדבר שיהיה עוולה בדין, שכן, השופטים, אינם יכולים לדקדק עונש המתאים "בדיוק" למידותיו של הנענש, אלא, כפי אומדן דעתם.

ומה שאין כן, במשפטיו של הבורא ית"ש, שהם נעשים בצורה מדוקדקת ביותר, אשר אין בהם עוולה כלל ועיקר. עוד ביאר בזה, רבינו זיע"א:

דהנה, בתהילים⁶⁶, נאמר, "מְשֻׁפָּטִי ה' אֶמֶת, צָדִיק וְיֵשֶׁר הוּא", והיינו -

טרם, שהבורא ית"ש מעניש את האדם,

⁶³ בספרו "שיחות מוסר", מאמר צח', עמודים תיד' - תטו'.

⁶⁴ בספרו "כוכבי אור", מאמר ג'.

⁶⁵ דברים, לב' - ד'.

⁶⁶ יט' - י'.

הוא בודק את האנשים הסובבים לו, האם הם ראויים לקבל סֶבֶל מחמת הנענש, או לאו,

ובאם הם לא ראויים לקבל את אותו הַסֶּבֶל, אין הבורא ית"ש מענישו כלל ועיקר.

והוא הוא, מה שנאמר במילת "יִחְדּוּ",

שהבורא ית"ש, מצרף לדין אחד, את הנענש והסובבים אותו, אך ורק אם הם ראויים לכך.

וְלִיסּוּד זֶה, אפשר להביא ראיה, מן המעשה של רבי יהודה הנשיא, המובא במסכת בבא מציעא ⁶⁷ :

דהנה, נתבאר שם, שייסוריו של רבי יהודה הנשיא, "על ידי מעשה באו, ועל ידי מעשה הלכו".

ומעשה שהיה, כך היה -

עָגַל שהיה מוֹכֵל בדרכו לבית השחיטה, ברח מן הדרך,

והכניס את ראשו תחת גלימתו של רבי יהודה הנשיא, וגעה בבכייה.

ומשראה זאת רבי יהודה הנשיא, הוא אמר לְעָגַל, "לך, לכך נוצרת".

באותה השעה, אמרו בשמים - "הואיל ורבי יהודה הנשיא אינו מרחם על הָעָגַל, יבואו עליו ייסורים".

והמעשה הלזה, צריך ביאור :

דהנה, רבי יהודה הנשיא צָדֵק בדבריו, שְׁהָעָגַל נוצר בשביל להישחט,

ואם כן, מפני מה, הוא נענש על כך?

ולאור המתבאר, נראה לבאר בסייעתא דשמיא :

שאותם הייסורים שבאו על רבי יהודה הנשיא, היו צריכים לבוא עליו כחלק מתיקונו בעולם,

⁶⁷ פה' ע"א.

ובכדי שהוא יקבל את הייסורים, דַּקְדֵּק עמו הבורא ית"ש כחוט השערה ⁶⁸,
והביאם לו על ידי אותו מעשה.

וראיה לדבר:

ממאמר רבותינו ז"ל בגמרא ⁶⁹ - "ייסוריו של רבי, על ידי מעשה באו",

ולא נאמר, "בגלל מעשה".

ועל פי זה, נראה לבאר כמין חומר, את עניין "לכו וראו מפעלות אלהים, נזרא
עליה על בני אדם" ⁷⁰:

שכן, כחלק מתיקון נשמתו של משה רע"ה, ולטובתם של עם ישראל, נגזר על
משה רע"ה שלא יכנס לארץ ישראל,

אולם, מחמת שמשה רע"ה היה נקי ובר מכל חטא, הביא עליו הקדוש ברוך הוא
את עניין "מי מריבה", כבר דק מן הדק,

בכדי שעל ידי כך, תהיה עילה ועלילה, לכך שמשה רע"ה לא יכנס לארץ ישראל.

ולהלן יתבארו הדברים בסייעתא דשמיא.

ה. בעניין "מי מריבה", כתב ה"זוהר הקדוש" ⁷¹:

"והאי סלע, לא נפיק מינה אלא טפין טפין, זעיר שם זעיר שם,

וכמה מחלוקות על אליו טפין,

ומאן גרים דא?

'המזרים',

דאתמר בהון ⁷², 'פל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה',

⁶⁸ יעויין במסכת בבא קמא, נ' ע"א. במעשה דנחוניא חופר שיחין.

⁶⁹ הנ"ל.

⁷⁰ תהילים, סו' - ה'.

⁷¹ "תיקוני הזוהר", (תיקון כא', דף מד' ע"א).

⁷² ברכות, לא' ע"ב.

ובגין דא ⁷³, 'שמעו נא המורים'.
ובגניניהו ⁷⁴, 'ויך את הסלע במטהו פעמים',
דאם לא דמחא בה, לא הו טרחין ישראל, ותנאים ואמוראים, באורייתא דבעל פה
דאיהי 'סלע',
אלא, אתמר בו ⁷⁵, 'ודברתם אל הסלע ... ונתן מימיו', בלא טורח,
ויהיה מתקיים בהון ⁷⁶, 'ולא ילמדו עוד' וגו',
והוה נפיק מלא בלא קשיא ומחלוקת ופסק!
בגין דשכינתא דאתמר בה ⁷⁷, 'הלא כה דברי כאש נאם יהו"ה', הוה שרי
בפומיהון דישראל,
דאיהי אורייתא דבעל פה, דאיהי 'סלע', על ס', דאינון שתין מסכתות ⁷⁸."

עירובין, סג' ע"א.

⁷³ במדבר, כ' - י'.

⁷⁴ במדבר, כ' - יא'.

⁷⁵ במדבר, כ' - ח'.

⁷⁶ ירמיה, לא' - לג'.

⁷⁷ ירמיה, כג' - כט'.

⁷⁸ ותרגום דבריו הקדושים:

והסלע הזה, לא יוצא ממנו אלא טפות טפות, מעט שם מעט שם,

וכמה מחלוקות על הטפות הללו,

ומי גרם את זה?

'המורים',

שנאמר בהם (ברכות, לא' ע"ב. עירובין, סג' ע"א), 'כל המורה הלכה בפני רבו, ח"ב מיתה',

ומשום זה (במדבר, כ' - י'), 'שמעו נא המורים'.

ובשבילם (במדבר, כ' - יא'), 'ויך את הסלע במטהו פעמים',

שאם לא שהכה בו, לא היו טורחים ישראל, ותנאים ואמוראים, בתורה שבבעל פה, שהיא 'סלע',

עוד מצינו בזה, לדבריו של הגה"ק רבינו נתן נטע שפירא זיע"א⁷⁹ :

"ואילו נכנס משה לארץ ישראל, לא היה מחלוקת בעולם,
אבל משהכה משה בסלע, רבו המחלוקת בישראל, והוא סוד סלע המחלוקת,
רצונו לומר, מן הסלע, בא המחלוקת בישראל.

וזה סוד⁸⁰, 'המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל',
רצונו לומר, בהכאות הסלע, גרם משה, שהתורה יורדת טיפין טיפין, ובא המחלוקת.

וזה סוד הפסוק⁸¹, 'הלוא כה דברי כאש נאם ה' ,'
דמי גרם הניצוצין שמתחלקין לכמה גוונים?

זה בא לנו, מן 'וכפטיש יפצץ סלע'⁸² ,
הפטיש שהכה משה בסלע, גרם שמתפוצצין ורבין המחלוקת בישראל,
'פטיש', בגימטריא 'מטה משה'⁸³ , שזה גרם הכאת המטה'.

אלא נאמר בו (במדבר, כ' - ח'), 'ודברתם אל הסלע ... ונתן מימיו', בלא טרח,
ויהיה מתקנים בהם (ירמיה, לא' - לג'), 'ולא ילמדו עוד' וגו',
והיה יוצא מים בלי קשיה ומחלקת ופסק!
משום שבשכינה נאמר (ירמיה, כג' - כט'), 'הלוא כה דברי כאש נאם יהוה', היה שורה בפיהם של ישראל,
שהיא תורה שבעל פה, שהיא 'סלע', על ס', שהם ששים מסכתות.
⁷⁹ בספרו הקדוש "מגלה עמוקות", (פרשת "ואתחנן", אופן עד).

⁸⁰ במדבר, כ' - יג'.

⁸¹ ירמיה, כג' - כט'.

⁸² ירמיה, כג' - כט'.

⁸³ היינו:

מילת "פטיש", עולה בגימטריא 399,

וכמו כן, המילים "מטה משה", עולים בגימטריא למניין זה.

ויעויין עוד בעניין זה, במה שכתב גאון עוזינו - הרב חיד"א זיע"א ⁸⁴, עיין שם.

ויעויין עוד בדבריו הקדושים, של הגה"ק רבינו נתן נטע שפירא זיע"א ⁸⁵, בהקדם דברי רבותינו ז"ל ⁸⁶:

"דרש רבי חנינא בר פפא -

מאי דכתיב ⁸⁷, 'וַיִּנָּסוּ צְדִיקִים בְּה', לִישָׁרִים נֶאֱמָה תְהִלָּה?

אל תקרי 'נֶאֱמָה תְהִלָּה', אלא 'נִיְה תְהִלָּה',

זה משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשיהם.

דוד, דכתיב ⁸⁸, 'טָבְעוּ בְּאֶרֶץ שְׁעָרֶיהָ'.

משה, דאמר מר, משנבנה מקדש ראשון - נגזז אהל מועד קרשיו ובריו וועמודיו ואדניו".

ועל פי זה, ביאר רבינו זיע"א, את מאמר הכתוב ⁸⁹, "וַיִּתְּעֶבֶר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם, וְלֹא שָׁמַע אֵלַי, וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי, רַב לָךְ, אֶל תּוֹסֹף דִּבֵּר אֵלַי עוֹד בְּדִבְרֵי הַזֶּה":

"לזה השיב לו הקדוש ברוך הוא ⁹⁰, 'רב לך',

דרגא דילך היא גבוה מאד, ואי אפשר לשונאים לשלוט במעשה ידיך,

וכשיחטאו ישראל, יאבדו הם, ולא ישפוך חמתו על העצים והאבנים,

לכן, אי אפשר לך לעבור את הירדן וישראל יאבדו,

⁸⁴ בספרו הקדוש "ראש דוד", (פרשת "נצבים וילך", ד"ה "ואיברא דהך מילתא").

⁸⁵ בספרו הקדוש "מגלה עמוקות", (פרשת "ואתחנן", אופן כ').

⁸⁶ סוטה, ט' ע"א.

⁸⁷ תהילים, לג' - א'.

⁸⁸ איכה, ב' - ט'.

⁸⁹ דברים, ג' - כו'.

⁹⁰ דברים, ג' - כו'.

אף על פי שיבנה המקדש על ידך ... מכל מקום, בשביל ישראל, אל תוסף דבר אלי עוד".

ולהלן יתבארו הדברים בסייעתא דשמיא.

ז. ידועה ומפורסמת לכל, סוגיית "תנורו של עכנאי"⁹¹, ובביאור הסוגיא כתב רבינו ניסים גאון זיע"א⁹²:

"ולפי שהוא קשה, ומשתבשין בפירושה, ישר בעיני לפרש תורף דבריה בקיצור, כפי שלמדתי מדברי אדוננו האיי גאון ז"ל.

החלוקה היתה בין רבי אליעזר והחכמים חבריו -

בתנור שנעשה חוליות של טיט מתחילתו, ואחר כך, הניחו אותן החוליות אחת על גבי חברתה, עד שנגמר התנור ועמד על מתכונתו,

וכשהיו מרכיבין החוליות אחת על גבי חברתה, היו נותנין חול בינתיים.

סבר רבי אליעזר - כי זה התנור, הואיל והחול נתון בין כל חוליא וחוליא, וכשמבקש אדם לפורקו ולהחזירו חוליות כמו שהיה מתחלה, יכול הוא,

לפי כי חוליות שלו לא נדבקו זו בזו, ולא נצמדו זו לזו,

ולפיכך, יהא דינו עכשיו בשעה שהוא מוקם, כדין שהיה לחוליות שלו קודם הקמתו -

ואם נפל באווירו של זה התנור שרץ, אינו מטמא,

ולא יהא דינו, כדין התנור שחוליותיו מצומדין ומדובקין זו בזו, שאמר בו הכתוב⁹³, 'תנור וְכִירִים יִתְּצוּ'.

והחכמים החולקים עליו - לא היה אצלם הפרש, בין נתן חול בין החוליות שלו, בין לא נתן,

אלא, בין כך ובין כך, טמא הוא אצלם, כדין שאר כלי חרש שמיטמאין מאווירן".

⁹¹ בבא מציעא, נט' ע"ב.

⁹² ברכות, יט' ע"א.

⁹³ ויקרא, יא' - לה'.

ובביאור הסוגיא ומעשיה, מצינו בגמרא⁹⁴ :

"נתן התם, חתכו חוליות, ונתן חול בין חוליא לחוליא,

רבי אליעזר - מטהר, וחכמים - מטמאין.

וזה הוא תנור של עכנאי.

מאי עכנאי?

אמר רב יהודה אמר שמואל, שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו.

תנא, באותו היום, השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו.

אמר להם, אם הלכה כמותי, חרוב זה יוכיח -

נעקר חרוב ממקומו מאה אמה,

ואמרי לה, ארבע מאות אמה.

אמרו לו, אין מביאין ראיה מן החרוב.

חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, אמת המים יוכיחו -

חזרו אמת המים לאחוריהם.

אמרו לו, אין מביאין ראיה מאמת המים.

חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, כותלי בית המדרש יוכיחו -

הטו כותלי בית המדרש ליפול.

גער בהם רבי יהושע, אמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה,

אתם מה טיבכם?

לא נפלו, מפני כבודו של רבי יהושע,

ולא זקפו, מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטין ועומדין.

חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו -

יצאתה בת קול, ואמרה, מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום.

⁹⁴ בבא מציעא, נט' ע"ב.

עמד רבי יהושע על רגליו, ואמר ⁹⁵, 'לא בְּשָׁמַיִם הָיָא' ...
 כבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול -
 שכבר כתבת בהר סיני בתורה ⁹⁶, 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת'.
 אשכחיה רבי נתן לאליהו,
 אמר ליה, מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא?
 אמר ליה, קא חייד, ואמר, נצחוני בני נצחוני בניי".
 והנה, בתכלית מחלוקתם, ובתכלית הפועל היוצא ממנה, כתב רבינו הרי"ח הטוב
 זיע"א ⁹⁷ :
 "דע, כי בוודאי הגמור, כל האותות אשר עשו מן השמים לעזור את רבי אליעזר,
 וגם יציאת בת קול לעזרתו,
 הכל היה בהשגחה מאת השם יתברך, לתיקון העולם מכאן ולהבא,
 לעשות בזה יסוד חזק ואמיץ ונכון וקיים לדברי תורה, שלא יבוא שום חכם וזקן,
 אפילו אם הוא גדול בחכמה, ויחיד בדורו, להורות מה שליבו גוזר היפך רבים -
 ובזה תרבה המחלוקת, ותהיה התורה כעשרה תורות.
 והיה גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא, שהחכמים ההם תקיפים ואמיתיים,
 ואף על פי שיראו אות ומופת, וגם ישמעו דברי בת קול מכרזת לסייע דברי היחיד,
 הם לא ירצו לבטל מה שכתוב בתורה ⁹⁸, 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת', **לבלתי יסתרו דבר**
אחד מן התורה.
ולכן, גזר הקדוש ברוך הוא לעשות כל האותות הנסיים האלה, וגם יציאת בת
קול,

⁹⁵ דברים, ל' - יב'.

⁹⁶ שמות, כג' - ב'.

⁹⁷ בספרו הקדוש "בן יהוידע".

⁹⁸ שמות, כג' - ב'.

ובכל זה לא ישגינו החכמים לבטל דבר אחד מן התורה, דאז בזה נעשה יסוד גדול מיוסד לדורות הבאים, שלא יוכל אחד לבטל אות אחת מן התורה, כי בשומעם שכל האותות האלה וגם הכרזת בת קול לא הועילו, מי יוכל לפתוח פיו לבטל אות אחת מן התורה?

ומי יוכל להראות אותות ומופתים כאלה לפני אנשי דורו, כדי לקיים דבריו לבטל אות אחת מן התורה?

ובוודאי, פרסום גדול ונורא הנעשה בדבר זה, יהיה זכרונו קיים עד סוף כל הדורות.

ועתה בין תבין, כי אף על פי שנעשה אחר כך צער גדול לרבי אליעזר בעניין זה, הנה, זכות הוא לו,

מאחר דעניין זה, נעשה יסוד חזק ואמיץ לקיום דברי תורה ולבטל המחלוקות, ועל רבי אליעזר נאמר בעניין זה ⁹⁹, 'מגלגלין זכות על ידי זכאי'.

ובנותן עניין, העירני בזה מו"ר הגה"צ רבי שלמה פרשה שליט"א, לעיין בדברי רבינו המהר"ל זיע"א מפראג ¹⁰⁰:

שפירש לדברי הקדוש ברוך הוא, "נצחוני בני, נצחוני בני" ¹⁰¹, מלשון "נצחיות", והיינו:

שאמר הקדוש ברוך הוא באותה השעה, על ידי שלא נתפתו חכמי ישראל לכל אותם הניסים, נעשתה תורה "נצחית" כנתינתה מסיני, אשר אין איש שיוכל לשנותה.

וכלשונו הקדוש והטהור של רבינו זיע"א:

⁹⁹ שבת, לב' ע"א.

בבא בתרא, קיט' ע"ב.

סנהדרין, ח' ע"א.

¹⁰⁰ בספרו הקדוש "באר הגולה", (הבאר הרביעי).

¹⁰¹ וכפי שאמר אליהו הנביא זכור לטוב לרבי נתן.

"אבל הדבר שהוא קיים - עומד בלי שינוי, הוא הכלל שאין לו השתנות, ולפיכך, בסיני שניתנה תורה נצחית קיימת בלא שינוי, נתן לישראל אחר רבים להטות.

ובזאת המעלה העליונה רצו, ולא במדרגת בת קול.

אמנם, אם זר בעיניהם מה שאמר שהקדוש ברוך הוא חייד ואמר נצחוני בני, דבר זה יתבאר, כי זהו השמחה היתירה שיש לפני הקדוש ברוך הוא, כאשר בנים שלו יש בהם מן השלימות,

עד שהוא יתברך עושה רצונם".

והמעייין בדברי רבינו ניסים גאון זיע"א¹⁰², יראה, שהקדים לדברי רבותינו זיע"א, וזה לשון קודשו:

"וזה שאמרו¹⁰³, 'יצאת בת קול ואמרה, מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום', ראיתי בו ב' תשובות -

האחת, כי בת קול לא אמרה שהלכה כמותו בדבר זה, אלא בכל מקום סתם הוא שאמרה,

ואפשר לומר, כי בכל מקום זולתי זה המקום היתה כוונתה, או מה שדומה לו, שטעמו שאין הלכה כרבי אליעזר בזה הדבר,

והיו דברי בת קול נכוחים וקיימים.

והשנית, שלא היתה הכוונה, אלא לנסות את החכמים, אם יניחו הקבלה שבידם והגמרא שבפיהם בשביל בת קול, ואם לאו!

ודומה למה שכתב¹⁰⁴, 'כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם'.
והנה, נודע עם כל זאת, בירור קבלתם,

וזה שאמר רבי יהושע - 'לֹא בְּשִׁמְיָם הִיא'¹⁰⁵,

¹⁰² ברכות, יט' ע"ב.

¹⁰³ בבא מציעא, נט' ע"ב.

¹⁰⁴ דברים, יג' - ד'.

כלומר, כי תורת ה' תמימה, וכבר נתנה לנו בסיני, והודיענו כי אינו מחליף ממנה דיבור אחד,

ואין בתורתנו חסרון ולא ספק, כדי שנצטרך אל ראייה מן השמים".

ובאמת, שיסוד זה, כבר הוקדם לכל, בדברי רבותינו ז"ל בתלמוד ירושלמי ¹⁰⁶ :

"כל הדין שבחא, ולית הלכה כרבי אליעזר ¹⁰⁷ ?

אמר רבי חנינה, משניתנה, לא ניתנה אלא 'אחרי רבים להטות' ^{108 109} ,

והנה, לאחר כל המשא ומתן הנ"ל, כתב גאון עוזינו - הרב חיד"א זיע"א ¹¹⁰ , לבאר את מאמר הכתוב בפרשתן ¹¹¹ , "המה מי מריבה, אשר רבו בני ישראל את יהוה, ויקדש בם" :

"וזה שכתב 'המה מי מריבה', כי עניין הכאה זו, גרם למחלוקת בתורה הקדושה ¹¹² ,

והדברים מגיעים, 'אשר רבו בני ישראל את יהוה', שחלקו לומר 'לא בשמים היא' ¹¹³ ,

¹⁰⁵ דברים, ל' - יב'.

¹⁰⁶ מועד קטן, פ"ג ה"א.

¹⁰⁷ היינו:

לאחר כל הניסים אשר נעשו להוכיח את צדקתו של רבי אליעזר, ועדיין לא פסקו החכמים כמותו?

¹⁰⁸ שמות, כג' - ב'.

¹⁰⁹ היינו:

כאשר ניתנה התורה בסיני, נאמרה הלכה, שרק כאשר יסכימו כל חכמי ישראל בדבר, תיפסק ההלכה כך.

¹¹⁰ בספרו הקדוש "ראש דוד", (פרשת "נצבים וילך", ד"ה "ויש לפרש קצת בסגון").

¹¹¹ במדבר, כ' - יג'.

¹¹² וכמו שנתבאר לעיל באות ה'.

¹¹³ דברים, ל' - יב'.

ולא תימא שעשו שלא כהוגן,

אלא, 'וַיִּקְדָּשׁ בָּם', שנתקדש שמו, שלא נתפתו במופת ולא נעתקו מקבלתם, ומחזיקים בקדושת התורה, 'וַיִּקְדָּשׁ בָּם'."

ח. בגודל מעלתו וצדקותו של רבי אליעזר בן הורקנוס, מצינו כדלהלן:

א. במסכת אבות ¹¹⁴, העיד עליו רבן יוחנן בן זכאי - רבו:

"בֹּרַח סוּד, שְׂאִינוּ מֵאֲבָד טָפָה".

עוד אמר שם רבן יוחנן בן זכאי:

"אִם יִהְיוּ כָל חֻמֵּי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֲזָנִים, וְאֵלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם".

ב. במסכת סנהדרין ¹¹⁵, העיד רבי אליעזר בן הורקנוס על עצמו:

"נִטַּל שְׁתֵּי זְרוּעוֹתַי, וְהִנִּיחֵן עַל לִיבִי,

אמר, אוי לכם שתי זרועותיי, שהן כשתי ספרי תורה שנגללן.

הרבה תורה לימדתי, והרבה תורה לימדתי.

הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים,

הרבה תורה לימדתי - ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת.

ולא עוד, אלא, שאני שונה שלוש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם.

ולא עוד, אלא, שאני שונה שלוש מאות הלכות, ואמרי לה שלושת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין, ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף".

ג. בתלמוד ירושלמי ¹¹⁶, מצינו:

¹¹⁴ פרק ב' משנה ח'.

¹¹⁵ no' עא'.

¹¹⁶ פסחים, פ"ו ה"ג.

שהיה רבי אליעזר בן הורקנוס, רבו של רבי עקיבא במשך יג' שנים.

ד. במסכת סנהדרין¹¹⁷, מצינו:

שהיה רבי אליעזר בן הורקנוס אחד מארבעה חכמי הסנהדרין ביבנה, שהיו בקיאים בשבעים לשון.

ה. במסכת סוטה¹¹⁸, מצינו:

"משמת רבי אליעזר, נגנז ספר תורה".

ו. בשעת פטירתו של רבי אליעזר בן הורקנוס, קרא עליו תלמידו - רבי עקיבא¹¹⁹:

"אבי אבי רכב ישראל ופרשיו,

הרבה מעות יש לי, ואין לי שולחני להרצות".

והנה, עוד ישכיל המתבונן על דבר אמת, את עניין שורש נשמתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. וכפי שיתבאר להלן.

ב"זוהר חדש"¹²⁰, מצינו:

"ועל דיהב עיטא למרמי לבירא, איתפס איהו בבירא, ואשתזיב.

נדא איהו רבי אליעזר הגדול, כד תפשוהו למינות, ויהבוהו בבירא, ואשתזיבת נשמתיה דראובן"¹²¹.

ובביאור הדברים, נעתיק בזאת, את לשונו הקדוש והטהור של הגה"ק בעל "בני יששכר" זיע"א¹²²:

¹¹⁷ יז' ע"ב.

¹¹⁸ מט' ע"ב.

¹¹⁹ סנהדרין, סח' ע"א.

¹²⁰ "מדרש הנעלם", (מדרש איכה, מאמר ב' - עשרה הרוגי מלכות).

¹²¹ ותרגום דבריו הקדושים:

ועל שנתן {-ראובן-} העצה לזרקו לבאר, הוא נתפס בבאר, ונצל.

וזהו רבי אליעזר הגדול, כשתפשוהו למינות, ונתנוהו בבאר, ונצלה נשמתו של ראובן.

"רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא, בשעה שעלה משה למרום, שמע קולו של הקדוש ברוך הוא שיושב ועוסק בפרשת פרה, ואומר, אליעזר בני אומר, פרה בת שתים וכו'.

אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, עליונים ותחתונים שלך, ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם?

אמר לו הקדוש ברוך הוא, עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי, ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה, רבי אליעזר אומר פרה בת שתים וכו'.

אמר לפניו, רבוננו של עולם, יהי רצון, שיצא זה מחלציי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, שיצא זה מחלציד,

הדא הוא דכתיב ¹²³, וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר - שם אותו המיוחד אליעזר. עד כאן לשון הפסיקתא רבתי ¹²⁴.

הנה, כל דרשת הפסיקתא, הוא לתרץ למה אמר הכתוב 'וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר', הווה ליה למימר 'ושם השני' וכו'.

אבל קשה הדבר מאד להבין, דהנה לו יהיה שהיה הדבר בקבלה אצלם שכך היה המעשה, וזה הוא הרמז בתורה,

אף על פי כן, יש לתמוה הפלא ופלא, מהו החשק הנמרץ שחשק משה שיצא זה מחלציו - על אומרו פרה בת שתים וכו' ...

ונראה לי -

דהנה, סתם רבי אליעזר, הוא רבי אליעזר הגדול - רבי אליעזר בן הורקנוס, וידוע, דבעבור זה נקרא רבי אליעזר הגדול, על שהיה גלגול ראובן בכור ישראל.

¹²² מאמרי חודש תשרי, מאמר יב'.

¹²³ שמות, יח' - ד'

¹²⁴ פרק יד'.

וכן הוא בדברי המדרש - במדבר רבה, פרשה יט', ז'.

על כן, הוא ניצול מן גזירת עשרה הרוגי מלכות¹²⁵, רק נתפס והשליכוהו אל הבור וניצול אחר כך¹²⁶, כמו שפסק על יוסף - 'הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר ... לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ וְכוּ'¹²⁷.

ושארי השבטים שמכרוהו, נתגלגלו בעשרה הרוגי מלכות, וקבלו עונשן על שגרמו ליוסף אבידת עשרה טיפין דאזדריקו למגנא¹²⁸,

על כן, כאשר סיפר רבן יוחנן בן זכאי - רבו של רבי אליעזר שְׂבָחוּ, הנה שיבחו 'בור סיד שאינו מאבד טיפה'¹²⁹ ...

והנה, להיות רבי אליעזר גלגול ראובן - שפתח בתשובה תחילה, כמו שאמרו חז"ל
130 -

אמר הקדוש ברוך הוא לראובן, אתה פתחת בתשובה תחילה,

חייד, שבן בנד עומד ופותח בתשובה תחילה,

ומנו?

הושע וכו' ...

לו יאתה לפסוק הדין וההלכה של זמני וְעִתּוֹתַי התשובה ...

והנה, ג' זמנים לְהַפְסִיקוֹת הדין בבית דין של מעלה -

היינו, בראש השנה יכתבון, וביום צום כפור יחתמון, ובהושענא רבה גמר החתימה מסירת הפתקין, כמו שכתב בזוהר¹³¹, אם כן, הוא כעין בית דין של מטה, אשר נעשה עניינם בכתיבה וחתימה ומסירה ...

¹²⁵ שהיו גלגולי שבטים שמכרו את יוסף.

¹²⁶ עבודה זרה, טז' ע"ב.

¹²⁷ בראשית, לז' - כב'.

¹²⁸ "תיקוני זוהר", (דף קי' ע"א).

¹²⁹ אבות, פרק ב' משנה ח'.

¹³⁰ בראשית רבה, פרשה פד', יט'.

¹³¹ חלק ג', דף לא' ע"ב.

והנה, לפי זה תתבונן -

כשעלה משה למרום, שמע קולו של הקדוש ברוך הוא, שאמר בשם רבי אליעזר¹³², 'פרה בת שתיים',

הנה, רמז בדברים -

המתקת הדינים להתהוות מן פ"ר פר"ה, הנה הוא רק בת שתיים, היינו ב' פעמים, בזמן הכתיבה בראש השנה, ובחתימה ביום הכפורים, ואחר כך, אם יביא כל אילי נביות וכו', אין מוחלין לו¹³³,

והשם יתברך, השמיע זה למשה סוד הדעת, כדי שהוא יוסיף עוד זמן אחד מדעתו ...

אזי, ביקש משה שהוא סוד הדעת, שיצא רבי אליעזר בעל המאמר הזה מחלציו, ויהיה בו בחינת הדעת, ויתארך עוד זמן אחד לתשובה ולהמתקת הדינים נגד בחינת הדעת,

ונתרצה לזה השם יתברך,

כי לבעבור זה השמיע זה השם יתברך למשה ... הדא הוא דכתיב 'וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר',

וְאַרְכָּה נִיתֵן לְשִׁבְיָם, להמתיק מעליהם הדינים עד יום הושענא רבה במסירת הפתקין.

ומעתה, תתבונן מה דאיפליגו בגיטין¹³⁴, אי עדי חתימה כרתי, אי עדי מסירה כרתי,

ואיפסק להלכה, 'עדי מסירה כרתי' -

כן להלכה גם כן בגובהי מרומים, כמו שאנחנו פוסקין ההלכה בבית דין של מטה, כן פוסקים גם כן בבית דין של מעלה ...

¹³² גלגול ראובן, הבעל תשובה תחילה.

¹³³ ראש השנה, יז' ע"ב.

¹³⁴ כג' ע"א.

ותבין לפי זה, החולקים במשנתנו בזאת ההלכה, הלא המה רבי מאיר - סבירא ליה עדי חתימה כרתי, ורבי אליעזר - סבירא ליה עדי מסירה כרתי ... הוא הוא רבי אליעזר (הגדול), דאמר 'פרה בת שתיים' כנ"ל, וביקש משה רחמים שיצא מחלציו, והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, על כן, פסק עדי מסירה כרתי, והלכתא כוותיה".

והנה, כתב הגה"ק רבינו אליהו הכהן האיתמרי זיע"א¹³⁵, משם רבינו האר"י זיע"א:

שהיה רבי אליעזר בן הורקנוס, ניצוץ מנשמת משה רע"ה.

ודבריו הקדושים, יובנו ביותר, על פי מה שכתב הגה"ק רבינו מנחם עזריה זיע"א מפאנו¹³⁶, בביאור דברי המדרש שהביא בעל ה"בני יששכר"¹³⁷:

"וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרָעָה, אמרו רבותינו ז"ל¹³⁸, שם האחד - המיוחד שהיה לאליעזר,

כשעלה משה לרקיע, וקודשא בריך הוא אמר הלכה משמיה דרבי אליעזר כו', ואמר הקדוש ברוך הוא, עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי, והתפלל משה, יהי רצון שיהיה מחלצי.

ומשמע, שרבי אליעזר נקרא אחד,

והתפלל משה על רבי אליעזר, כשיתפס, יהיה ניצול, כמו שניצול הוא באותו זמן, וזהו 'שם האחד אליעזר', כי כמו שהיה אלהי אבי בעזרי כו', כך יהיה בעזרו".

¹³⁵ בספרו הקדוש "מדרש תלפיות", (ענף גלגול, אות א').

¹³⁶ בספרו הקדוש "גלגולי נשמות", (אות א', סעיף יג' - אליעזר).

¹³⁷ פסיקתא רבתי, פרק יד'.

וכן הוא בדברי המדרש - במדבר רבה, פרשה יט', ז'.

¹³⁸ "פסיקתא רבתי", (פרק יד').

וכן הוא בדברי המדרש - במדבר רבה, פרשה יט', ז'.

ט. במסכת שבת¹³⁹, מצינו את המעשה דלהלן:

"רבי זירא, אשכח לרב יהודה, דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה,
וחזייה, דהוה בדיחא דעתיה, ואי בעי מיניה כל חללי עלמא, הוה אמר ליה.
אמר ליה, מאי טעמא עיזי מסגן ברישא, והדר אימרי?
אמר ליה, כברייתו של עולם - דברישא חשוכא והדר נהורא"¹⁴⁰.
ומבואר:

שדרך בריאתו של עולם, הוא, "ברישא חשוכא והדר נהורא".

וכמו כן, דרש התנא הא-להי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א¹⁴¹, על מאמר הכתוב¹⁴²,
"וְרֵאִיתִי אֲנִי, שְׂיֵשׁ יִתְרוֹן לְחֻכְמָה מִן הַסְּכָלוֹת, כִּי־תִרְוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ":
"מִן הַסְּכָלוֹת מִמֶּשׁ, אֲתִי תוֹעֵלֶתָ לְחֻכְמָתָא,
דְּאֵלְמָלָא לֹא אֲשַׁתְּכַח שְׁטוּתָא בְּעֵלְמָא, לֹא אֲשַׁתְּמוּדְעָא חֻכְמָתָא וּמְלוּי"¹⁴³.

¹³⁹ עז' ע"ב.

¹⁴⁰ וביאור המעשה, כך הוא:

רבי זירא, פגש את רב יהודה, בעמדו על פתח בית חמיו,
וראה, שהיתה דעתו בדוחה עליו, ואם ישאל ממנו על כל הנעשה בחלל העולם, ישיב לו.
שאל רבי זירא את רב יהודה, מפני מה העיזים הן אלו ההולכות בראש העדר, ורק אחריהן הולכות
הרחלות?

אמר לו רב יהודה, כברייתו של עולם - שקודם היה חושך ואחר כך אור,
כך הן העיזים, שהן בדרך כלל שחורות - שהן קודמות לרחלות שהן בדרך כלל בהירות.

¹⁴¹ "זוהר הקדוש", (חלק ג', דף מז' ע"ב).

¹⁴² קהלת, ב' - יג'.

¹⁴³ ותרגום דבריו הקדושים, כך הם:

מִן הַסְּכָלוֹת מִמֶּשׁ, בָּאָה תוֹעֵלֶת לְחֻכְמָה,

שְׂאֵלְמָלָא לֹא נִמְצָאָה שְׁטוּת בְּעוֹלָם, לֹא נִדְעָה הַחֻכְמָה וּדְבָרֶיהָ.

והנה, במסכת סנהדרין ¹⁴⁴, דרשו רבותינו ז"ל:

"מאי בבלי?"

אמר רבי יוחנן - בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד.

בַּמִּשְׁפָּה הַזֵּה הוֹשִׁיבֵנִי כְּמִתִּי עוֹלָם ¹⁴⁵ -

אמר ר' ירמיה, זה תלמודה של בבל ¹⁴⁶ "

ולכאורה, שדרשה זו, צריכה ביאור:

היאך קראו רבותינו ז"ל, לעיקר התורה שבעל פה שהוא ה"תלמוד בבלי", בשם "חושך"?

והנה, קושיא זו, תתעצם, בייחוד לאור דרשתם של רבותינו ז"ל ¹⁴⁷ - בשבח התלמוד בבלי, והוא, על מאמר הכתוב ¹⁴⁸, "הָעָם הַהֵלֵכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אֹרֶךְ יָדוֹלִים":
"אֹרֶךְ שְׁנֵבָרָא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, שְׁגָנְזוּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲמִלֵי תוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה בְּיוֹם וּבְלֵילָה, שֶׁבְּזִכְוֹתָן הָעוֹלָם עוֹמֵד".

וכמו כן, במה שמצינו בשבח התלמוד בבלי, לדרשתו של רבי יוחנן ¹⁴⁹:

"לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל, אלא, בשביל דברים שבעל פה,

שנאמר ¹⁵⁰, 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל'."

¹⁴⁴ כד' ע"א.

¹⁴⁵ איכה, ג' - ו'.

¹⁴⁶ יעוין מה שכתב הריטב"א (יומא, נז' ע"א), משמו של הרמב"ם בתשובה:

"משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה, כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל ...

מיהו, לאו בכל הדורות היו כן, אלא בימי רבה ורב יוסף ואב"י ורבה, דהוו להו שְׁמִדוֹת, כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים (שם, פו' ע"א) ...

אבל אחר כך, נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי".

¹⁴⁷ "מדרש תנחומא", (פרשת "נח", ג').

¹⁴⁸ ישעיה, ט' - א'.

¹⁴⁹ גיטין, ס' ע"ב.

אלא, שיעויין בדברי התנא הא-להי רבי שמעון בר יוחאי ¹⁵¹ :

"נהורא מגו חשוכא, חכמתא מגו טפשותא",

והיינו :

שהנהגת הקדוש ברוך הוא בעולמו, היא **"נהורא מגו חשוכא"**, שהוא אור מתוך החושך.

והנה, כשנתבונן במעשיו של הבורא יתברך, נראה, שהחושך הוא חשוב מן האור, שכן, כאשר נתבונן במאמר הכתוב ¹⁵², **"יוצר אור ובורא חשך, עשה שלום ובורא רע, אני יהוה עשה כל אלה"** -

נראה, ש"חושך" הוא "בריאה", וה"אור" הוא "עשיה".

וטעם הדבר, הוא כהמתבאר בדבריו של התנא הא-להי רבי שמעון בר יוחאי (הנ"ל) :

ש"מתוך החושך מתגלה האור".

וראיה לדבר, הוא, ממאמרם ז"ל ¹⁵³ :

"אין אדם עומד על דברי תורה, אלא אם כן נכשל בהן",

והיינו :

שטעם הדבר, שה"אדם עומד על דברי תורה", הוא מחמת שהוא "נכשל בהן".

ולפיכך, נקרא התלמוד בבלי, בלשון **"חושך"** :

שכן, דווקא בגלל היותם בגלות, אשר היא משולה לחושך,

¹⁵⁰ שמות, לד' - כז'.

¹⁵¹ בראשית, (דף לב' ע"א. ובדף קסא' ע"ב).

שמות, (דף יב' ע"ב, ובדף קפז' ע"א).

ויקרא, דף פ' ע"ב.

¹⁵² ישעיה, מה' - ז'.

¹⁵³ גיטין, מג' ע"א.

הם זכו לתלמוד בבלי, אשר הוא אור כל האורות.

י. זאת תורת העול"ה:

מדין "נִזְרָא עֲלֵיכֶּה" ¹⁵⁴, גזר הבורא ית"ש על משה רע"ה, שלא יכנס לארץ ישראל ¹⁵⁵, וגלגל זאת הבורא ית"ש בעלילה, בבחינת דברים אשר הם "דק מן הדק" ¹⁵⁶.

ואף על פי שנראה הדבר כחושך גדול, וכעונש קשה עד למאוד, עשה הבורא ית"ש, על ידי כך, תשועה גדולה.

שכן, מתוך חושך הגלויות, שבהם נזקקו עם ישראל לַלֶּבֶן את תורתם במחלוקות, מחמת "מי מריבה" ¹⁵⁷,

הם זכו לאור הגדול, של בחינת תורה שבעל פה ¹⁵⁸.

ועל ידי כך, הם זכו שיתקיים בהם עניין "וַיִּקְדֹּשׁ בָּם" ¹⁵⁹,

שכן, התורה הקדושה, "לא בַּשָּׁמַיִם היא" ^{160 161}.

ובנוסף, הם זכו לדבר גדול עד למאוד,

שכן, על ידי כך, נחרב בית המקדש, ושפך הבורא ית"ש את חמתו על העצים והאבנים ¹⁶².

והוא אשר נתבאר לעיל בדברי ה"זוהר הקדוש" ¹⁶³, שמשה רע"ה היה בבחינת "שמש", ולפיכך הוא לא נכנס לארץ ישראל,

¹⁵⁴ תהילים, סו' - ה'.

¹⁵⁵ וכמו שנתבאר לעיל באות ג'.

¹⁵⁶ וכמו שנתבאר לעיל באות ב'.

¹⁵⁷ וכמו שנתבאר לעיל באות ה'.

¹⁵⁸ וכמו שנתבאר לעיל באות ט'.

¹⁵⁹ במדבר, כ' - יג'.

¹⁶⁰ דברים, ל' - יב'.

¹⁶¹ וכמו שנתבאר לעיל באות ז'.

¹⁶² וכמו שנתבאר לעיל באות ו'.

שכן, רק בהעדר השמש, כאשר הם שקעו באותו חושך הגדול, הם זכו לאורו של התלמוד בבלי, בחינת "תורה שבעל פה" ¹⁶⁴.

ועתה, בוא וראה נפלאות תמים דעים:

דהנה, רבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה ניצוץ נשמתו של משה רע"ה ¹⁶⁵, זכה, שעל ידו יתקיים עניין "וַיִּקְדָּשׁ בָּם" ¹⁶⁶, במעשה "תנורו של עכנאי" ¹⁶⁷, וכפי שהיה אצל משה רע"ה.

ולא זו בלבד, אלא, שכמו שזכה משה רע"ה, שעל ידו ישפוך הבורא ית"ש את חמתו על העצים והאבנים ¹⁶⁸, ועל ידו יתרבו המחלוקות בישראל ¹⁶⁹, וממילא, שמתוך החושך יבוא האור הגדול ¹⁷⁰,

כך זכה רבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה ניצוץ נשמתו ¹⁷¹, שיתקדש שם שמים על ידו ¹⁷²,

שדווקא מתוך אותו החושך, יתרבה האור, בזמן מסירת הפתקים של יום הושענא רבה ¹⁷³.

¹⁶³ וכמו שנתבאר לעיל באות ג'.

¹⁶⁴ וכמו שנתבאר לעיל באות ט'.

¹⁶⁵ וכמו שנתבאר לעיל באות ח'.

¹⁶⁶ במדבר, כ' - יג'.

¹⁶⁷ וכמו שנתבאר לעיל באות ז'.

¹⁶⁸ וכמו שנתבאר לעיל באות ו'.

¹⁶⁹ וכמו שנתבאר לעיל באות ה'.

¹⁷⁰ וכמו שנתבאר לעיל באות ט'.

¹⁷¹ וכמו שנתבאר לעיל באות ח'.

¹⁷² וכמו שנתבאר לעיל באות ז'.

¹⁷³ וכמו שנתבאר לעיל באות ח'.

"וְצִתֵּיתִי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וְשֵׁם"

- הגה"ק רבי רפאל משה אלבאז בן רבי שמואל זיע"א
- הגה"צ רבי דוד מסעוד עובדיה בן אסתר זיע"א
- הגה"צ רבי חיים וואלקין בן צביה זיע"א
- הגה"צ רבי משה איבגי בן אסתר זיע"א
- רבי אברהם איבגי בר רחמה זצ"ל
- רבי שלום איבגי בר רחמה זצ"ל
- צורי (צורישדי) גניש ז"ל בן יולנדה תחי'
- אפרים (אפי) ביתן בן קונפיטה ז"ל
- משה חיון בר קוקה ז"ל
- דב לוסטרניק בר אביבה ז"ל

~~~

- הצדקת מזל טוב אלבאז (לבית סודרי) בת רבקה ע"ה
- הצדקת מרים רמו עובדיה בת אסתר ע"ה
- הצדקת ברוריה מויאל בת חוה ע"ה
- זוהרה פרץ (לבית כהן) בת רחל ע"ה
- מזל טוב סיגלר (לבית עובדיה) בת זוהרה ע"ה
- רחל עמוס (לבית מלכה) בת אסתרליה ע"ה
- רבקה סימוני ע"ה (לבית איבגי) בת הרבנית שרה שתחי'
- אליס חוה עישה לוי (לבית סיבוגי) בת גרסיה ע"ה
- אריקה ביננבאוס ע"ה (לבית פינקסוביץ) בת יוסף וברטה שיחי'
- חנה אילוז בת פרחא ע"ה
- איילה בת נעמי ע"ה

לעילוי נשמתם הטהורה

של הקדושים אשר נרצחו על קידוש ה'

בחג "שמחת-תורה" תשפ"ד